

Literatura

Macura, V. 1995. *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. Praha.

Vykypěl, B. 2008. Recenze N. Bermela: *Linguistic Authority, Language Ideology, and Metaphor: The Czech Orthography Wars* (Berlin, New York 2007). *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity A 56*, 284–285.

Bohumil Vykypěl

Haarmann, Harald: Writing as Technology and Cultural Ecology. Explorations of the Human Mind at the Dawn of History. Frankfurt am Main: Peter Lang 2011. ISBN 978-3-631-61736-6.

Existuje poměrně velké množství publikací, které pojednávají o písemných systémech používaných různými společnostmi od samotného vzniku písma až po současnost. Málokterá ale překročí vlastní stín a přijde s něčím víc, než je jen sumarizování známých faktů o tom, které písmo bylo kdy a kým používáno, jaký je jeho charakter, kdy bylo rozluštno atd. Podařilo se to však v nejnovější knize Haraldha Haarmanna, ostříleného a trochu kontroverzního autora, který má již za sebou víc jak čtyři desítky knižních prací na nejrůznější (nejen) jazykovědná témata. Haarmann se především pokusil podívat se na písmo nejen jako na technickou záležitost umožňující různým kulturám rychlejší rozvoj, ale také jako na specifický projev lidské mysli, odrážející nejrůznější aspekty kulturního vývoje člověka. Z množství autorových úvah nad jednotlivými písemnými doklady či projevy pak vyvstává jakýsi jednotný obraz, jak lze pohlížet na fenomén písma. Publikace je doplněna o bohatý obrazový doprovod a je nabitá faktograficky i interpretačně. Lze ji doporučit nejen zájemcům o problematiku písma z řad lingvistů, ale také zástupcům dalších oborů, které jsou s touto tematikou nějak spřízněny. Ať už jde o odborníky v kulturní antropologii, filozofii, historii nebo třeba i v informatice, písmařství a typografii, každý si může v knize najít (místy i provokativní) podněty pro svou vlastní práci. I když tak čtenář místy neví, zda si neměl nejprve přečíst alespoň něco ze zmíněných oborů, aby tak autorovi porozuměl do hloubky, celkově je autorův záměr nasnadě: ukázat, jak centrální místo písmo v lidské společnosti už od počátků má, ukázat, že není jen pasivním prostředkem ke sdělování něčeho, ale aktivním činitelem něčeho vytvářejícím.

Vít Boček

Stadnik-Holzer, Elena und Holzer, Georg (Hrsg.): Sprache und Leben der frühmittelalterlichen Slaven. Festschrift für Radoslav Katičić zum 80. Geburtstag. Mit den Beiträgen zu den Scheibser Internationalen Sprachhistorischen Tagen II und weiteren Aufsätzen. (Schriften über Sprachen und Texte 10.) Frankfurt am Main et al.: Peter Lang 2010. ISBN 978-3-631-60323-9.

V rakouském městečku Scheibbs se od roku 2008 pravidelně koná slavistická konference s názvem Scheibbs Internationaler Sprachhistorische Tage. Její druhý ročník byl věnován tématu Sprache und Leben der frühmittelalterlichen Slaven. Konference proběhla ve dnech 1.–3. června 2009 a příspěvky na ní přednesené vyšly pak spolu s několika dalšími texty jako 10. svazek ediční řady Schriften über Sprachen und Texte, připravované ve Vídni. Tento svazek vznikl péčí Eleny Stadnik-Holzerové a Georga Holzera a byl zároveň koncipován jako sborník k osmdesátinám vídeňského slavisty Radoslava Katičiće. Je v něm sdruženo 13 textů. Stručně si shrňme jejich obsah. Václav Blažek se v příspěvku *Czechs = Young Men?* vrátil k etymologii etnonyma Čech. Uvedl nejdříve nejstarší písemné doklady tohoto jména v pramenech a přehled dosavadních etymologických výkladů, kterých je už dobrých dvacet. Poté provedl etymologickou analýzu tohoto slova a přiklonil se k výkladu naznačenému už Jaroslavem Sutnarem: spojení s psl. apelatívem **čechъ* ‘mladý muž’ rekonstruovatelným na základě kašubských a slovinských dokladů. Pro přesnost budiž doplněno,

že skutečným autorem v článku citovaného textu ze Slova a slovesnosti 6 (1940) je Závíš Kalandra, publikující tehdy pouze pod pseudonymem Zdeněk Koranda. Letos mimochodem uběhne 110 let od narození této zajímavé postavy české vědy a kultury, jejíž život nakonec skončil tragicky na komunistickém popravišti spolu s Miladou Horákovou. Příspěvek Stjepana Damjanoviče *Kakav je jezik za knjige prikladan?* je věnován rozdílu mezi hlaholským a cyrilským vydáním chorvatského překladu Nového zákona z let 1562/3 a 1563. Rick Derksen prodiskutoval v článku *The Development of PIE *eu in Baltic and Slavic* vývoj tohoto diftongu, zejména za pomoci rozboru staropruského materiálu a raných baltských výpůjček ve finštině. Georg Holzer se po řadě svých originálních prací o praslovanském fonologickém vývoji tentokrát věnoval ve stati *Urslavische Morphophonologie. Ein Entwurf mit Beispielen aus der Slavia submersa Niederösterreichs* příbuzné otázce pomezí, praslovanské morfonologii, a to zejména na materiálu slovanských jmen doložených v údolí řek Ybbs a Erlauf v Dolním Rakousku. Aleksandar Loma (*Ein baltisches Substrat in Serbien? Flussnamen als Zeugen der Völkerwanderungszeit*) poukázal na paralelu mezi srbskými hydronymy *Vapa* a *Uvac* na jedné straně a ruskými hydronymy *Ворь* a *Воpec* na druhé straně; obojí je snad z kořene **v̥b̥p-*, který je vykládán jako původem baltský (lit. *ùpe*, lot. *upe*). Takové doklady mohou vypovídat o starém osídlení etnik v různých oblastech severovýchodního Balkánu a západního Ruska. Ranko Matasović snesl v příspěvku *The world tree and the augural birds in the Indo-European tradition* přesvědčivé vnitřní (ze současného slovanského folklóru) a vnější (tj. keltské, germánské, řecké a latinské) motivické paralely k jednomu z dosud záhadných motivů ve staroruském Slovu o pluku Igorově, k motivu ptáka s věšteckými schopnostmi sedícího na stromě. Ukazuje se tak, že může jít o prastarý poetický a mytologický prvek už indoevropského stáří. Milan Mihaljević a Anica Vlašić-Anić (*Novootkriveni glagoljski fragmenti u riječkoj kapucinskoj knjižnici*) referují o grafických, fonetických, morfologických a lexikálních rysech tří charvátskohlaholských zlomků, objevených v roce 2007 v knihovně kapucinského kláštera v Rijeci. Dva z nich již byly určeny: jeden obsahuje úryvek z knihy přísloví, konkrétně Pr 1, 11–19 a Pr 1, 21–28, a pochází zřejmě z druhé poloviny třináctého století, druhý obsahuje úryvek z knihy Genesis, konkrétně Gn 27, 5–13 a Gn 27, 39 až 28, 5, a pochází z konce třináctého či počátku čtrnáctého století. Třetí zlomek zatím nebyl identifikován, ale pravděpodobně je také z přelomu třináctého a čtrnáctého století. Milan Moguš se v článku *Filološki pogled na Očenaš* pokusil o filologický, formálně-sémantický rozbor nejstarších chorvatských překladů modlitby Otčenáš. Marko Snoj předvádí na několika jihoslovanských, zejména slovinských příkladech slovtvornou analýzu tzv. nekonsolidovaných jmen v oblasti toponym (*Unkonsolidierte Namensippen im Bereich südslawischer Toponyme*). Pod tímto pojmem se rozumí deriváty (adjektivum, obyvatelské jméno apod.), které nejsou od místního jména odvozeny přímo, jak tomu pravidelně bývá v slovanské slovtvorbě toponym, ale zřejmě z jiného, staršího nedoloženého tvaru. Například slovinské obyvatelské jméno *Ájdovec* není odvozeno od místního jména *Ájdovščina* (pak by totiž muselo mít podobu *Ájdovščec* či *Ájdovščinec*), ale nejspíš z místního jména **Ájdova vas*. Vittorio Springfield Tomelleri prozkoumal vybrané morfosyntaktické prostředky v jedné ruskocirkevněslovanské památce, a to především ve vztahu k její řecké předloze a také latinskému překladu textu: *Dativus absolutus und prädikative Partizipien: Zur Verwendung kirchenslavischer Konstruktionen in der Tolkovaja Psaltry' Brunona (1535)*. Jürgen Udolph v příspěvku *Die Heimat slavischer Stämme aus namenkundlicher Sicht* ukázal na příkladech, jak platná jsou tři základní kritéria k určení hydronym praslovanského stáří (neproduktivnost sufixu; rozdíl v ablautu oproti odvozovacímu základu; odvození pomocí slovanského sufixu od neslovanského, praevropského základu) a jak lze podle geografického doložení těchto hydronym usuzovat na místo slovanské pravlasti: získaná data ukazují na tradiční lokalizaci slovanské pravlasti, tj. mezi Pripjaťskými bažinami a Karpatami v severojižním směru a mezi Vislou a Dněprem ve směru západovýchodním. Naopak jsou jimi vyvráceny domněnky o jiném místě slovanské pravlasti (povodí řeky Oka, jihovýchodní Ukrajina, Balkán apod.). Paul Wexler (*Do Jewish Ashkenazim (i.e. „Scythians“) originate in Iran and the Caucasus and is Yiddish Slavic?*)

přednesl myšlenku, zastávanou už ve svých starších pracích, že jazyk jidiš, o kterém se tradičně soudí, že vznikl při migraci židovské populace po trajektorii Jeruzalém → Řím → jižní Francie → severní Francie → Německo, je ve skutečnosti zcela jiného původu. Podle autora jde o pozůstatek migrací židů z chazarské říše směrem do Běloruska, Ukrajiny, Maďarska, Srbska, Polska a právě Německa. V průběhu staletí podléhal jejich jazyk několika vlnám relexifikace, tj. osvojování si lexika různého původu (slovanského, íránského, hebrejského, německého), a tyto vrstvy lze důkladnou analýzou vzájemně vymezit. Andrej Anatol'jevič Zaliznjak referuje o několika gramotách napsaných na březové kůře, které byly objeveny v Novgorodu v roce 2008 a pocházejí z 13.–15. století (*Novonajdennyje novgorodskije berestjanyje gramoty*).

Z uvedeného přehledu je doufejme patrné, že sborník obsahuje texty, které se týkají vypsaného tématu konference z nejrůznějších úhlů pohledu. Zastoupeny jsou zde různé slavistické disciplíny, jako etymologie, onomastika, fonologie, mytologie či textová kritika, tedy právě ty, kterým se na své vědecké dráze věnoval i jubilant. Sborník je tak důstojným uctěním jeho vědeckého přínosu v těchto oblastech.

Příspěvek vznikl za podpory grantu Grantové agentury České republiky č. P406/11/P670.

Vít Boček

Pavol Žigo: Historická a areálová lingvistika. Studia selecta. Univerzita Komenského, Bratislava 2011, 384 s. ISBN 978-80-223-2975-0

V loňském roce vyšla práce slovenského jazykovědce prof. PhDr. Pavla Žiga, CSc., *Historická a areálová lingvistika*. Kniha obsahuje celkem 39 statí, uspořádaných podle obsahového zaměření do pěti kapitol. Jednotlivé příspěvky vznikly na základě původních studií uveřejněných v letech 1983–2010 v nejrůznějších slovenských i zahraničních odborných publikacích, sbornících a periodikách; autor sledovaná jazyková témata doplnil o další poznatky shromážděné novými výzkumy. Společným cílem těchto statí je zkoumání stavu současného jazyka a vysvětlování způsobů jeho užívání, a to nejen za pomoci metod synchronního a diachronního výzkumu jazyka, ale také prostřednictvím metod areálové lingvistiky.

První kapitola *Všeobecná jazykoveda a metodológia* (s. 7–110) obsahuje 10 statí, v nichž se P. Žigo zabývá mj. gramatickou kategorií času a jejím kvalitativním aspektem, úlohou analogie ve vývoji slovenštiny, podobnostmi jazykových a nejazykových struktur, věnuje se takovým pojmům, jako je přirozenost v jazyce a relativnost. Autor dává některé vývojové změny v jazyce do vztahu se současným stavem spisovné slovenštiny (hledá východiska tohoto stavu v praslovanštině, představuje možné vývojové cesty; soustřeďuje se především na některé hláskové změny a slovenský substantivní deklinační systém). Svě výklady doplňuje tabulkami a názornými schémata (schéma zobrazující vztahy mezi původní kmenovou substantivní deklinací a vzory v současné spisovné slovenštině je opakovaně uveřejněno na s. 38, 56, 63 a 89, důvodem bylo zřejmě usnadnit čtenáři orientaci v textu, protože jinak by postačilo schéma uvést pouze na s. 38 a dále jen odkazovat).

K vypracování čtyř příspěvků zařazených do kapitoly *Porovnávací typológia* (s. 111–143) motivovalo P. Žiga studium gruzínštiny a typologie kavkazských jazyků na univerzitě v Tbilisi v letech 1975–76 a 1987. Stati jsou tedy zaměřeny na komparaci vybraných jazykových jevů geneticky i typologicky odlišných jazyků, které se nikdy nedostaly do přímého areálového a kulturního kontaktu. Autor se např. zamýšlí nad genetickými a kontaktovémi jevy indoevropské a kartvelské jazykové rodiny v oblasti slovní zásoby (odkazuje na starší literaturu, uvádí lexikální paralely, vyzývá k dalším výzkumům, např. v oblasti archeologie, které by mohly uvedené teorie potvrdit); zabývá se